РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ Й ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Проблеми розвитку ринку інновацій в процесі інституціоналізації української економіки

У світлі останніх політичних подій в Україні, на тлі зростаючої інфляції і збільшення рівня безробіття, особливо актуальним фактором розвитку вітчизняної економіки країни стають процеси інноваційного розвитку.

Найбільших успіхів у інноваційному розвитку, як свідчить світовий досвід, досягають країни, стрижнем економічної політики яких є формування позитивних відносин бізнесу і держави до різного роду інновацій, розвитку наукомістких виробництв і широкому проведення наукових досліджень і розробок.

Інновації – це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через використання практичних ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій. Якщо інновація орієнтована на економічну вигоду, то її поява на ринку може принести додатковий дохід. У відповідності з даним визначенням сутність інновації проявляється через процес, що виходить за рамки самого нововведення, хоча і найтіснішим чином пов'язана з ним.

Інноваційний розвиток економіки є складним економічним і організаційним процесом, який спирається не тільки на використання науково-технічного потенціалу, але й інституційного забезпечення, що складається з комплексу інститутів на різних рівнях. При цьому важлива роль відводиться інститутам інтелектуальної власності, корпоративної відповідальності зацікавлених сторін, держави, законодавчої системи, інвесторів, вищої школи і т. д.

Між інституційною системою і інноваційним розвитком існує тісний взаємозв'язок, тому з метою підвищення ефективності інноваційної діяльності доцільно здійснювати перетворення саме на рівні інституціональної системи, тобто змінюючи її організаційно-функціональні засади. Значна частина

елементів інституційної системи носить досить динамічний характер і служить засобом впливу на реальний стан інноваційного процесу (наприклад, закони, нормативні акти, угоди та ін.). Ці показники можна визначити як інститути, тобто систему відносин, що охоплює взаємодія формальних і неформальних норм і правил у вигляді стандартів поведінки, звичок, рутини, традицій, звичаїв, які визначають домінуючий спосіб мислення для соціальної групи або всього народу в економічній, соціальній, політичної чи будь-якій іншій сфері.

Інфраструктура інноваційного процесу – це складна система інститутів та інституцій економічного, нормативно-правового, організаційно-структурного характеру, які забезпечують умови ефективного здійснення кожної стадії інноваційного процесу шляхом глибокої взаємодії взаємозв'язків, які утворюють середовище продукування інновацій. В відповідності з цілями інфраструктура інноваційного процесу охоплює комплекс пов'язаних систем: виробничо-технологічну, фінансову систему і спеціалізовані організації підтримки та обслуговування інноваційних підприємств.

Таким чином, інноваційний розвиток країни великою мірою залежить від особливостей здійснення інноваційних процесів у суспільстві і потребує проведення ефективних інституційних змін у відповідності з сучасним розвитком економіки.

В умовах глобалізації як найбільш повної, географічно граничної просторової характеристики інтернаціоналізації господарського життя одночасно виявляються диверсифіковані процеси і чинники, що мають різну природу і по-різному позначаються на характері цілеспрямованого впливу з боку державних інститутів, міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій (ТНК).

Такі нові реалії породили в економічній і громадській думці нові і суперечливі теорії і погляди.

Регулятивна діяльність держави і її інститутів не є сферою реалізації довільно визначених критеріїв розвитку (дискреційних орієнтирів).

Реальною підставою для втручання є належним чином визначений комплекс національних інтересів, які кодифікуються в законодавчих актах, а також у програмно-цільових документах, які розробляються і приймаються у легітимному порядку.

Однією з ключових функцій державних інститутів є стимулювання процесів інформатизації соціально-економічного життя, примноження соціального капіталу, який сьогодні є умовою і фактором ринкової капіталізації.

В умовах інформаційної економіки споживач є не єдиним мірилом успішності підприємницької діяльності. Сучасна конкуренція перетворюється в боротьбу за частку діяльності на національному рівні і в міжнародному масштабі. Адже навіть успішний та стабільний збут в перспективі може приводити до закріплення за певним суб'єктом міжнародних економічних відносин статусу технологічного додатку, відрізняється низьким ступенем переробки сировини і, відповідно, створеної доданої вартості. Принципи економічного стимулювання НТП полягають в узгодженні економічних і соціальних інтересів організацій і підприємств, що розробляють і освоюють нову високоефективну техніку, причому органічна складова частина такого економічного стимулювання – це встановлення відповідності між комерційним доходом підприємств і науково-технічних організацій, установ, а також їх реальним вкладом у досягнення ефекту НТП, рішення науково-технічних проблем.

Інституціоналізація інноваційної сфери є процесом виникнення і підготовки інститутів інноваційної діяльності, визначення і закріплення соціально-економічних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх у дієву систему шляхом прийняття конкретних правових актів. У результаті здійснення інституціоналізації повинна бути створена чітка статусно-рольова структура, схвалена більшістю учасників інноваційного процесу.

Інституціоналізацію інноваційної сфери як соціально-економічного процесу доцільно розглядати переважно в трьох різних аспектах:

1) створення стабільних зразків соціально-економічної взаємодії в процесі здійснення інновацій;

2) вивчення інноваційного процесу з позиції правового та організаційного закріплення форм поведінки, взаємодій і соціальних відносин даного суспільства;

3) формування складових соціально-економічних інститутів (закріплення певних правил поведінки людей, прийняття рішень при здійснення інноваційного процесу).

Перманентна реструктуризація та диверсифікація технологій виробництва, асортименту продукції, методів організації виробництва та управління, а також прийомів маркетингу стає не тільки найважливішою константою конкурентної ринкової стратегії сучасного підприємства, але й відіграють ключову роль в економічному і соціальному прогресі всього суспільства.

Очевидно, що успіх перспективних економічних реформ неможливий без активізації інноваційних процесів на всіх рівнях економічної системи. Дослідження розвитку ринку інновацій на міжнародному і національному рівнях дозволить визначити місце України в процесі інтернаціоналізації і глобалізації науково-технічного розвитку.

Незважаючи на значний багаж емпіричних знань і теоретичних концепцій, у вітчизняній економічній науці відсутня узагальнююча інноваційна теорія, існують розбіжності з ряду важливих методологічних питань, а також тлумачення основних категорій.

Складна ситуація, в якій опинилася Україна показала необхідність пошуку ефективних шляхів виходу на новий тип інноваційного розвитку в стислі терміни.

Одним з можливих шляхів виходу України з кризи є інноваційний технологічний розвиток на основі урахування досвіду найбільш успішних в цьому відношенні країн. Поряд з позитивними факторами (наявність інвестицій і високого технологічного потенціалу) спостерігається і негативний вплив цих факторів. Часто відбувається вкладення додаткових інвестицій у вдосконалення існуючих технологій, що відволікає кошти від нових технологій, що містять більший потенціал у своєму використанні. Тому, незважаючи на значні труднощі у формуванні ефективної національної економіки України на основі інноваційного розвитку, країна має певні можливості для свого технологічного розвитку [1].

Економічна криза року суттєво вплинув на ринок високих технологій. Стався спад продажів на всіх сегментах ринку електроніки, автомобілів та інших високотехнологічних товарів, що призвело до згортання виробництва навіть у великих компаніях-лідерах [2]. Зниження загальносвітової потреби у високотехнологічному обладнанні робить його доступним для менш розвинених країн. Зрозуміло, що фірми позбавляються в

першу чергу від менш ефективних технологій і підрозділів, а також знижують витрати на наукові розробки. Це дає можливість фірмам України залучати зарубіжних фахівців з технологій, в яких вона має відставання, і купувати технології, які раніше були фактично недоступні через їхню вартість [3].

Помічено, що інноваційні методи значно відрізняються від тих, які застосовувалися кілька десятиліть років тому [4]. Стратегія кожної фірми, зацікавленої в підвищенні свого престижу, складається з впровадження новітніх технологій (особливо тих, які застосовують конкуренти), чуйного реагування на зміни та максимальної ефективності при мінімальних тимчасових витратах.

Розвиток інституціонального середовища носить постійний процес. З інституційної точки зору, середовище – це певна сукупність політичних, соціальних і юридичних правил, у рамках яких протікають процеси виробництва та обміну. Особливе значення мають такі інститути, як традиції, звичаї, а не тільки власне правові норми.

Сукупність технічних інноваційних процесів у всіх ланках народного господарства представляє собою науково-технічний прогрес. Матеріальним результатом інноваційних процесів є нововведення [5].

При визначенні інновації як предмета економічного дослідження потрібно виходити з того, що економіка являє собою систему, об'єктивне призначення якої полягає в перетворенні обмежених ресурсів у предмети, що задовольняють різні потреби. У будь-який момент часу стан економічної системи визначається трьома взаємопов'язаними групами параметрів:

1) об'єм, склад та структура потреб;

2) об'єм, склад та структура ресурсів, що використовуються;

3) система способів трансформації ресурсів у предмети, готові до споживання (особисте або виробниче), яку можна назвати у широкому сенсі слова – технологією.

Дослідження інноваційного процесу показали, що не тільки в економіці, в суспільстві в цілому, інновація може зустріти на своєму шляху сили опору, які складуть основу проблем переходу на інноваційний шлях розвитку [6]. Під опором інновацій тут розуміється природний опір, що зустрічає на своєму шляху будь-який процес.

Економіка України так і не змогла перейти на інноваційну модель розвитку. Разом з тим, саме вдала стратегія, в основі якої лежить інновація, дозволяє країнам в короткі терміни здійснювати економічні прориви. Досвід другої половини XX ст., а також першого десятиліття XXI ст. неодноразово демонстрував, що навіть за десятирічний термін можна отримати чудові результати у вигляді створення космічних кораблів, телебачення, мережі Інтернет та іншого. Пошук причин слабкості інноваційного процесу в національній економіці показав наявність проблем.

Інноваційний процес слабкий тому, що зустрів на своєму шляху сили, що перешкоджають його розвитку.

В комплексі організаційно-економічних проблем інноваційного розвитку економіки України можна виділити три основних групи:

– проблеми узгодження інтересів;

– технологічні проблеми;

– системні проблеми.

При їх розгляді необхідно виділити трансформацію ролей науки, бізнесу, влади та суспільства у їх взаємовідносинах, що має сприяти їх реальному включенню у технологічний розвиток економіки [7].

Кожен з названих чинників гальмування інноваційного процесу стає реальною перешкодою у його формуванні.

Сучасний стан економіки України характеризується несприйняттям її до нововведень і, як наслідок цього, економічний і технологічний застій і руйнування науково-технічного потенціалу. Крім того, зростає потік іноземних технологій, що пригнічує розвиток національної інноваційної системи, створює реальну загрозу технологічної безпеки вітчизняного виробництва.

Проте злам існуючих в Україні традицій – вкрай складна проблема навіть з метою створення системної інновації. Нова інноваційна хвиля буде вимагати формування системи захисту інтелектуальної власності, а в умовах, що склалися на даний момент швидка зміна традицій в плані формування громадянського суспільства європейського типу виглядає поки важко здійсненним завданням.

Незавершеність розвитку значної частини нижчих технологічних укладів буде відволікати значні фінансові та інвестиційні ресурси в Україні ще деякий час. І це дуже потужний чинник гальмування інноваційного процесу, що не сприяє розвитку вищого технологічного укладу.

Для формування розвиненої інноваційної структури в країні державним органам необхідно зробити три принципово важливі речі.

По-перше, почати управляти зі зворотним зв'язком – формулювати цільові індикатори, що дозволяють оцінювати результативність витрат, за суті, оцінювати власну корисність.

По-друге, будувати свої програми таким чином, щоб за рахунок суспільних ресурсів отримати ринкові, комерційні ефекти.

По-третє, підвищувати якість продукції та послуг бюджетних організацій, так як при інших рівних умовах (наприклад, гарантованою кошторисної забезпеченості) вони починають конкурувати за ресурси.

Пріоритети у розвитку світового економічного співтовариства сьогодні такі, що позиції кожної окремої країни, рівень її могутності, визначаються не тільки забезпеченістю основними видами стратегічних матеріальних ресурсів, але безпосередньо залежать від досягнень держави в області інновацій, його науково-технічного потенціалу, здатність створювати та ефективно використовувати нові знання, які виступають необхідною умовою успішної конкуренції та економічного зростання.

У світлі таких тенденцій першорядне значення для України набуває побудова та реалізація моделі інноваційного розвитку економіки, про яку вже багато говорилося, але реальних і відчутних кроків у цьому напрямку наша держава поки так і не зробило. Або Україна знайде в собі сили, уміння і ресурси, необхідні для довгострокової кропіткої роботи по налагоджуванню складної конструкції національної економіки XXI століття, або світова економіка сама послідовно «вибудує» на території України свій сегмент, який в повній мірі буде відповідати її потребам, але в дуже малій мірі відповідатиме національним інтересам країни.

Вплив інновацій на динаміку економічного зростання є подвійним: вони відкривають нові шляхи розвитку економіки, одночасно обмежуючи розвиток традиційних галузей.

Прагнення України до європейської інтеграції зобов'язує країну напрацювати відповідний економічний потенціал. Найважливішим державним пріоритетом є забезпечення технологічної незалежності держави і збільшення частки країни на світовому ринку технологій. Оскільки провідні країни вийшли на рівень постіндустріальної економіки, а Україна бореться з кризою економіки індустріального типу, іншого шляху наблизитися до рівня європейських країн, крім інноваційного, для неї не існує. Україна може претендувати на гідне місце у Європі та світі лише в разі можливості оволодіння інноваційним шляхом розвитку економіки.

Список джерел

1. Юрченко О. Ю. Инновационный путь развития АПК Украины в условиях глобализации: современное состояние, проблемы и перспективы / О. Ю. Юрченко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії / Полтава: ПДАА. – 2012. – Т. 3, Вип. 1 (4). – С. 115–125.

2. Головінов О. М. Інноваційна активність і інноваційні процеси в національній економіці / О. М. Головінов // Економіка та держава. – 2013. – № 6. – С. 4–8.

3. Корсак К. Від традиційних моделей організації економіки – до інноваційної / К. Корсак // Персонал (Журнал інтелектуальної еліти). – 2010. – № 2. – С. 12–17.

4. Сизоненко В. О. Фінансування інноваційно орієнтованої економіки в умовах інституціональної невизначеності / В. О. Сизоненко // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 80–89.

5. Пахомов С. Ю. Економічне зростання в контексті інституціоналізму / С. Ю. Пахомов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 4. – С. 11–16.

6. Набатова О. О. Джерела і особливості інституціоналізації соціальних інновацій у трансформаційній економіці / О. О. Набатова // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Сер. Економічні науки. – 2011. – № 3 (51). – С. 234–240.

7. Івашина С. Ю. Соціально-інституціональні аспекти економічної трансформації / С. Ю. Івашина, О. Ф. Івашина // Проблеми економіки. – 2014. – № 2. – С. 309–314.

© Однорог М.А., 2018